

Od redakcji

Rok 2014 upływa pod znakiem obchodów setnej rocznicy dwóch ważnych wydarzeń. Pierwsze łączone jest z nazwiskiem Gavrilo Principa, zamachem na arcyksięcia Franciszka Ferdynanda, wybuchem I wojny światowej i w efekcie rozpadem Austro-Węgier, ma zatem charakter powszechny. Z tej okazji na terenie całej dawnej monarchii organizowane są wystawy okolicznościowe, przeglądy filmów, debaty i konferencje naukowe. Obchody związane z rocznicą drugiego wydarzenia mają znacznie mniejszy zasięg (zamknięty w granicach jednej literatury narodowej), choć także wiążą się z końcem pewnego okresu. 17 marca 1914 roku zmarł Antun Gustav Matoš, czołowa postać chorwackiej moderny, a wraz z nim „umarła” epoka, którą w dominujący sposób kreował, popularyzując oraz wcielając we własną sztukę i życie aktualne (europejskie) wartości estetyczne czy postawy patriotyczne i przekonania polityczne. Odejście Rabbiego (tak nazywany był przez licznych uczniów i naśladowców) oznacza koniec okresu, którego początki także splecione są z jego nazwiskiem. Za wydarzenie w pełni afirmujące chorwacki modernizm literacki uznaje się bowiem datę wydania noweli Matoša *Moć savjesti* („Vijennac” 1892). W historii literatury spotkać się można z twierdzeniem, że chorwacka moderna i trygram A.G.M.¹ są w istocie określeniami synonimicznymi.

Matoš, pomimo czternastoletniego pobytu na emigracji (od roku 1894 do 1908; siedem lat w Belgradzie, pięć w Paryżu, niemal dwa w Genewie, dużo podróżował także po Włoszech), obecny był zarówno w literaturze chorwackiej, jak i życiu publicznym. Jeszcze przed powrotem do kraju wokół tego zwolennika Partii Prawa Ante Starčevicia, waga bundy, flanera, członka bohemy przynajmniej się do inspiracji Charlesem Baudelairem, Edgarem

¹ Matoš podpisywał swoje utwory inicjałami AGM, zgodnie z obowiązującą normą – tam, gdzie nie chodzi o emblemat, a o powszechnie stosowany skrót zastępujący pełne brzmienie imion i nazwiska – w całym numerze konsekwentnie stosowana jest forma A.G.M.

Allanem Poe, Prosperem Mérimée czy Guy de Maupassantem narosła legenda. Wzbudzał skrajne emocje, lecz sam je również prowokował, słynął z wyjątkowego upodobania do polemiki. Kontrowersje rodziła ideologia, którą albo doceniano – ze stanowisk prawicowych i chorwacko zorientowanych, albo wypominano – z pozycji jugosłowiańskich. Zarzucano mu z jednej strony ekskluzywizm, z drugiej mitologizację. Matoš był jednak w takim samym stopniu Chorwatem co Europejczykiem, trudno więc byłoby utrzymać oskarżenia o ciasnotę poglądów. Przedmiotem jeszcze gorętszych sporów stała się jego twórczość. Surową ocenę, zapoczątkowaną przez Antuna Baraca, kontynuowali Branimir Livadić czy Miroslav Krleža. Badający poezję modernistyczną Cvijetko Milanja dowodzi, że krytyka wynikała z niezrozumienia samego Matoša oraz ducha epoki². Przed sobą i otoczeniem stawiał wysokie wymagania etyczne i estetyczne. Oscylował pomiędzy parnasyzmem, *l'art pour l'art*, secesjonizmem, dekadentyzmem, impresjonizmem, symbolizmem, ekspresjonizmem, fantastyką, oniryzmem, niesamowitością. Sztukę utożsamiał z sensem istnienia, sens twórczości zaś widział w pochwalę czystego piękna, jak głosi wers programowego sonetu *Mlodoj Hrvatskoj*: „Ljepoti čistoj himnu zapjevajmo”. W epoce, która zrywała z utylitaryzmem sztuki, łączył kryteria estetyczne z patriotyzmem oraz przekonaniem, że literatura musi być zakorzeniona w określonym terytorium oraz dawać wyraz wartościom, z których wyrasta (ducha narodu i tradycji). Twórczością oraz aktywnością krytycznoliteracką ustanowił nowo powstającej literaturze chorwackiej wysokie (europejskie) kryteria estetyczne.

Niniejszym numerem „Poznańskie Studia Slawistyczne” dopisują własne strony do obszernej matošologii. Dzieło i postać tego pisarza, komentatora spraw artystycznych i publicznych, były przedmiotem wielu interesujących analiz oraz monografii (Jure Kaštelan *Lirika A.G. Matoša*, 1957; Miroslav Šicel *Matoš*, 1966; Mirko Žeželj *Tragajući za Matošem*, 1970; Krunoslav Pranjić *Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze*, 1972; Dubravka Oraić Tolić *Pejzaž u djelu A.G. Matoša*, 1980; Dubravko Jelčić *Matoš*, 1984; Zoran Kravar, Dubravka Oraić Tolić *Lirika i proza Antuna Gustava Matoša*, 1996; Venko Andonovski *Matoševa zvona*, 2005; Dubravko Jelčić *Antun Gustav Matoš*, 2006; Emil Čić *Religijsko-filozofski aspekti u književnosti*

² C. Milanja, *Hrvatsko pjesništvo 1900.–1950. Pjesništvo hrvatske moderne*, Zagreb 2010, s. 191–194.

A.G. Matoša: misao pravaškog stekliša AGM, 2006; Dubravka Oraić Tolić *Čitanja Matoša*, 2013). Potrzebę ponownego (a także nieustannie podejmowanego) odczytywania dzieł i myśli Matoša w szczególnie sposób dokumentuje ostatnia, wydana w 140 rocznicę urodzin poety, publikacja Dubravki Oraić Tolić, która wzbudza zainteresowanie niemal na równi z twórczością samego artysty. O inspirującej roli oraz wadze tej pracy krytycznej dla badaczy utworów Matoša świadczą m.in. trzy jej omówienia zawarte w naszym numerze. A.G.M. był bohaterem nie tylko opracowań naukowych, legend czy anegdot, ale także impulsem do działania dla artystów, portrecistów i karykaturzystów oraz rzeźbiarzy. Jego osobowość, myśl i dzieło zawierają jednak niepodjęte wątki interpretacyjne oraz czekają na nieustannie świeże odczytania z wykorzystaniem współczesnych metodologii literaturoznawczych i kulturowych, wieloaspektowych i oryginalnych ujęć, reinterpretacji tekstów oraz rewizji dotychczasowych ustaleń przez pryzmat dzisiejszej wiedzy i wrażliwości krytycznej.

Zgromadzone w numerze artykuły i eseje odpowiadają na to wyzwanie. Na nowo podejmują refleksję nad rozległą i różnorodną pisarską aktywnością Matoša: poezją, nowelistyką, felietonistyką, eseistyką, polemiką, podróżopisarstwem oraz jego pozycją w historii literatury. Do szczegółowego oglądu wybrano Matoša rozumienie kategorii piękna i kultury, kreacje sobości, wątki autobiograficzne, retorykę płciowości, związki z wybranymi miastami (Rijeka, Đakovo), elementy intermedialne, styl polemiczny, dyskurs publicystyczny. Z jednej strony poszukiwano śladów dorobku Matoša w utworach i świadomości kolejnych pokoleń, z drugiej zaś współczesna perspektywa badawcza skłoniła do tropienia śladów pozwalających widzieć w nim antycypatora ponowoczesnej wrażliwości. Nadesłano także dwie prace komparatystyczne, sytuujące go w kontekście modernizmu węgierskiego oraz poezji Walta Whitmana. Szerokie spektrum podjętych problemów badawczych przekonuje, że dzieło Antuna Gustava Matoša przedstawia intrygujący i niewyczerpany materiał badawczy, do którego będziemy powracać niezależnie od jubileuszy. Poprzednia okrągła rocznica jego śmierci, dziewięćdziesiąta, stała się okazją do przeprowadzenia wywiadu z matošologiem Krunoslavem Pranjićem (rozmawiał Luka Perić, redaktor „Zadarskiego listu”). Dzięki uprzejmości badacza, zamieszczamy niepublikowaną dotąd w całości rozmowę.

Krystyna Pieniążek-Marković

